ISSN: 1304-4796
Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Manisa Celal Bayar University Journal of Social Sciences
2026; 24 (1); 241-264

Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim Yapılarından Karaburun Saip-Ambarseki İlkokulu

Cengiz Gürbıyık[1,2], Şakir Çakmak[3]

ÖZET

Yeni nesillerin eğitimi, Erken Cumhuriyet döneminde en önem verilen konuların başında gelmektedir. Bu doğrultuda Anadolu'nun hemen her köşesi, yoğun bir imar faaliyetine sahne olmuştur. İzmir ve çevresinde de 1926 yılında hazırlanan İlkokul Eğitim Planı kapsamında dönemin İzmir valisi Kazım Dirik'in çabaları ve halkın katılımıyla çok sayıda ilkokul binası inşa edilmiştir. 1931-1935 yılları arasında tamamlanarak faaliyete geçen İzmir Karaburun'a bağlı Saip ve Ambarseki köylerinin ortak olarak kullandığı İlkokul da bu dönemde inşa edilen yapılar arasındadır. 2006 yılına kadar eğitim faaliyetine devam eden yapı, benzeri birçok köy ilkokulu gibi bu tarihten sonra terk edilerek özgün işlevini yitirmiştir. Cumhuriyetin eğitim seferberliğine tanıklık eden bu simge yapıların dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı ile mimarlık üslubunu yansıtan tasarımları ve anı değerleri açısından belgelenip koruma altına alınmaları oldukça önemlidir. Saip-Ambarseki Köyü İlkokulu bu açıdan önemli veriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Erken Cumhuriyet, İlkokul, Karaburun.*

Early Republican Period Educational Buildings Karaburun Saip-Ambarseki Primary School

ABSTRACT

The education of new generations has been one of the most important issues in the Early Republican period. In this context, almost every corner of Anatolia was the scene of intensive construction activities. Within the scope of the Primary School Education Plan prepared in 1926, many primary school buildings were constructed in and around İzmir with the efforts of the governor of İzmir, Kazım Dirik, and the participation of the public. The primary school, which was completed between 1931 and 1935 and jointly used by the villages of Saip and Ambarseki in Karaburun, İzmir, is also among the buildings constructed during this period.Until 2006, the

[1] İletişim Yazarı: cengiz.gurbiyik@cbu.edu.tr
[2] Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, ORCID: 0000-0002-9325-9841
[3] Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, İzmir, ORCID: 0000-0001-7317-3023

(Makale Gönderim Tarihi: 04.07.2025 / Yayın Tarihi:27.03.2026)
Doi Numarası: 10.18026/cbayarsos.1734860
Makale Türü: Araştırma Makalesi

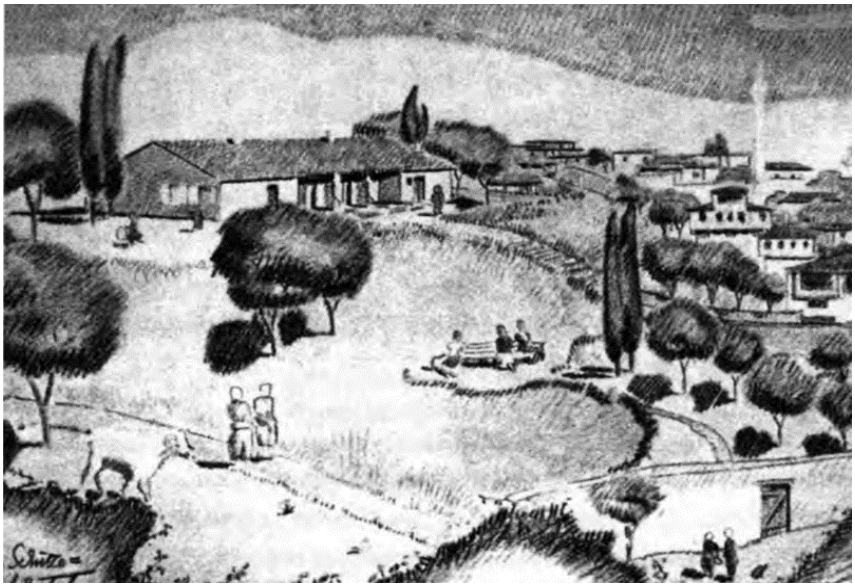
building continued its educational activities, but like many similar village primary schools, it was abandoned after this date and which lost its original function. It is very important that these symbolic buildings, that witnessed the educational mobilization of the Republic, are documented and taken under protection in terms of their designs reflecting the social, cultural and economic structure and architectural style of the period and their memorial values. Saip-Ambarseki Village Primary School provides important data in this respect.

Keywords: *Early Repuclic, Primary School, Karaburun.*

1. GİRİŞ

Cumhuriyet ideolojisi, Türkiye'nin modernleşme hedefleri doğrultusunda, çağdaş Batı medeniyetine ulaşmayı amaçlayarak giyimden sanata, mimariden şehir planlamasına kadar birçok alanda önemli adımlar atmıştır. Özellikle 1929-1934 yılları arasında Anadolu'nun her köşesinde modern mimari anlayışla tasarlanan çok sayıda yapı inşa edilmiştir (Aslanoğlu, 2010, ss. 25-26; Aslanoğlu, 2001, ss. 26-46). Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte en önem verilen konuların başında yeni nesillerin eğitimi gelmektedir. Gerçekleştirilen dil devrimi, yeni müfredat çalışmaları ve zorunlu eğitim planları konuya verilen önemin açık göstergeleridir. Dönemin eğitim politikaları halka kısa sürede okuma yazma öğretmenin yanı sıra yeni kurulan Cumhuriyeti benimseyecek ve onu ileriye taşıyacak bireylerin yetiştirilmesi gibi ideolojik amaçlar da taşımaktadır (Kul, 2011, s. 66). Bu doğrultuda başta başkent Ankara olmak üzere tüm şehir merkezlerinde ve köylerde büyük bir inanç ve özveriyle eğitim yapılarının inşasına başlanmıştır (Dere ve Oral, 2020, s. 275) (Şekil 1).

Şekil 1. Anadolu'da prototip köy okulu için Margarete Schütte-Lihotzky'nin yaptığı perspektif çizimi (1939)**.** Schütte-Lihotzky Arşivi'nden aktaran Bozdoğan, 2002, s. 106, 2.23.

Karaburun Saip-Ambarseki Köyü İlkokulu da Erken Cumhuriyet döneminde İzmir ve çevresinde inşa edilen çok sayıdaki okuldan biridir. Günümüzde Saip Mahallesi sınırlarında yer alan okul, Saip'ten Ambarseki Mahallesi'ne giden yol üzerinde bölgeye hakim bir konumda inşa edilmiş ve her iki köyün ortak okulu olarak tasarlanmıştır. Yapıda herhangi bir inşa kitabesi bulunmamakla birlikte çeşitli belgelerden inşa tarihi hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Anadolu Gazetesi'nin 27 Teşrini evvel 1931 tarihli bir haberinde, İzmir Valisi Kazım Paşa'nın Foça'dan Karaburun'a geçtiği ve burada beş dershaneli merkez mektebi ile üç dershaneli Saip-Ambarseki[4] müşterek mektebinin temel atma törenine katıldığı belirtilmektedir (Anadolu, 27 Teşrin-i evvel 1931, s. 3).

Aynı gazetenin iki ay sonraki *Karaburun'da Yeni Mektepler Yapılıyor* başlıklı bir başka haberinde ise Kaza merkezinde beş dershaneli, Saip ve Ambarseki, Mordoğan nahiyesi, Çinli Kaya, Yayla Köylerinde üçer dershaneli, ve Küçükbahçe Salman, Parlak ve Haseki köylerinde de birer dershaneli olmak üzere dokuz mektep inşasına başlandığı haberi karşımıza çıkmaktadır (Anadolu, 15 Kanun-u evvel 1931, s. 5). 29 Nisan 1932 tarihli bir haberde Vali Paşa'nın Karaburun'daki yol, kredi kooperatifleri ve köy mekteplerinin inşaatını teftiş ettiğinden bahsedilmesi bu dönem okul inşaatlarının devam ettiğini göstermektedir (Anadolu, 29 Nisan 1932, s. 2). İl Milli Eğitim Müdürlüğü Arşivi'ne göre Saip-Ambarseki Köyü İlkokulu 1935 yılında eğitim faaliyetine başlamıştır (Kul, 2010, s. 232). Ancak arkasında "Cumhuriyet Bayramı on birinci yıl dönümü Saip Mektebi Çocuk ve Muallimleri hatırası" yazısını içeren bir fotoğraftan okulun 1934 yılında faal olduğunu

[4] Gazete haberinde yanlışlıkla Ambarseki yerine Kösedere yazılmış ancak daha sonraki haberlerde bu değiştirilmiştir.

düşünmek de mümkündür. 1931 yılında temeli atılan okulun inşası muhtemelen 1935 yılından önce tamamlanmış olsa da öğretmen atamaları ve resmi açılışı 1935 yılını bulmuş olmalıdır (Fotoğraf 1).

1944 yılına tarihli Karaburun'a ait bir monografyada, Saip ve Ambarseki Köyleri'nin müşterek olarak kullandığı okulda 39 erkek 49 kız çocuğunun kayıtlı olduğu ifade edilmektedir (Opçin, 1943-44, s. 15). 1965 tarihli bir başka monografyada ise Saip-Ambarseki İlkokulu'nun beş dershaneli olduğu ve okulda görevli 2 öğretmen ile 34 erkek ve 44 kız öğrencinin bulunduğu belirtilmektedir (Tabak, 1964-65, s. 10). Olasılıkla 1949 ya da 1953 Karaburun depremlerinde hasar gören yapı, 1960'lı yıllarda kısmen onarım geçirmiş ve 2006 yılına kadar öğrenim vermeye devam etmiştir (Fotoğraf 2). Bu tarihten sonra farklı işlevler için kiraya verilse de bu uzun sürmemiş ve yapı kaderine terk edilmiştir.

Fotoğraf 1. 1934 yılı Cumhuriyet Bayramı'nda Saip-Ambarseki İlkokulu öğrencileri ve öğretmenleri (Alev Erakın arşivi).[5]

Fotoğraf 2. Saip-Ambarseki İlkokulu. 1960'lı yıllar (Alev Erakın arşivi).

[5] İlkokul hakkında verdiği değerli bilgiler ve eski görseller için Saip Köyü muhtarı Sayın Alev Erakın'a teşekkür ederiz.

2. SAİP-AMBARSEKİ İLKOKULU'NUN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

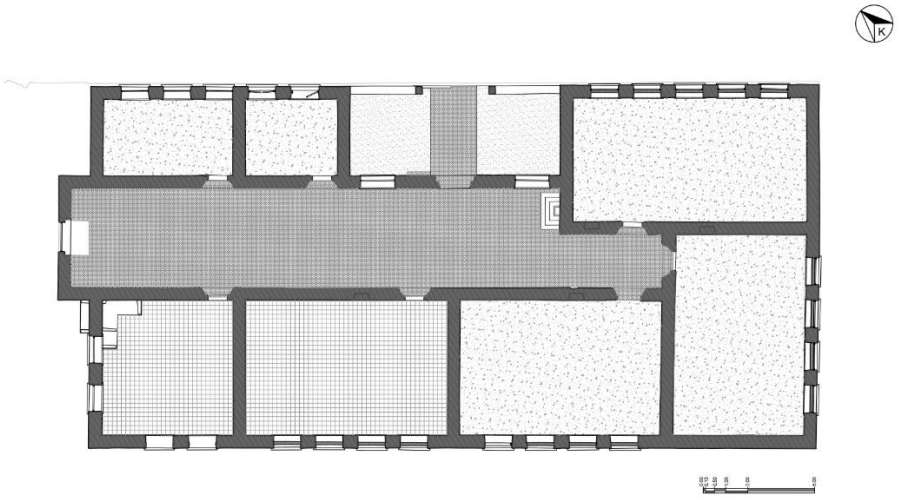
Karaburun'a bağlı Saip ve Ambarseki köyleri arasında, tapunun 505 ada 2 parsel numarasında, Saip Köyü'nün yaklaşık 500m güneyinde yer alan ilkokul, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı bir yapıdır (Fotoğraf 3, Şekil 2). İzmir 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 30.09.2022 tarih ve 14704 sayılı kararı ile 1. Grup korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Kuzeye doğru eğimli bir arazi üzerine oturan yapı, doğu-batı doğrultusunda bir koridorun iki yanına yerleştirilmiş odalardan meydana gelmektedir. Yapıda inşa malzemesi olarak kaba yonu taş ve moloz taş kullanılmıştır.

Kuzeybatısında güney duvarı ve çatısı yıkılmış durumda yapıyla çağdaş olduğu anlaşılan bir tuvalet mevcuttur. Kuzeyinde yakın tarihli betonarme bir tuvalet daha bulunmaktadır. Özgünde düz ahşap tavanlı ve kırma çatılı olarak inşa edilmiş, 1960'lı yılların başında yapılan onarımda ahşap tavan kaldırılarak betonarme tavan ve Marsilya kiremit kaplı kırma çatı ile örtülmüştür. Çatı, betonarme geniş saçaklara sahiptir. 2006 yılına kadar işlevini sürdüren yapı bir süre mantar üretimi için kullanılmıştır. Günümüzde metruk durumdadır (Fotoğraf 4,5,6,7).

Fotoğraf 3. Saip-Ambarseki İlkokulu. Genel konumu. (Google Earth Erişim Tarihi:16.06.2025)

Şekil 2. Saip-Ambarseki İlkokulu. Plan.[6]

(Tol Restorasyon Mimarlık'tan)

Yapının en hareketli cephesi kuzey cephesidir. Cephenin ortasında balkon işlevi gören bir revak bulunmaktadır. Balkonun iki yanında dikdörtgen şekilli beşer pencere açıklığı

[6] Yapının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri Tol Restorasyon Mimarlık Şirketi tarafından hazırlanmıştır. Çizimlerin kullanımına izin veren Sayın İsmet Geçgel'e ve çizimlerin düzenlenmesinde yardımcı olan mimar Sayın Hacer Kapucu'ya teşekkürlerimizi sunarız.

vardır. Doğu cephesinin kuzey kanadında pencere açıklığı yoktur. Güney kanadında yer alan dört pencere açıklığının üst kesimi mantar üretimi döneminde örülerek kapatılmıştır. Benzer şekilde güney cephesindeki pencerelerin büyük çoğunluğu kapatılmış durumdadır. Büyük bir kısmı günümüze ulaşamamakla birlikte kısmen korunabilenlerinden ahşap pencere doğramalarının üst kesimlerinin sabit alt kesimlerinin çift kanatlı olduğu anlaşılabilmektedir.

Fotoğraf 4. Saip-Ambarseki İlkokulu. Kuzeybatıdan genel görünüm

Fotoğraf 5. Saip-Ambarseki İlkokulu. Doğu cepheden genel görünüm

Fotoğraf 6. Saip-Ambarseki İlkokulu. Güney cepheden genel görünüm.

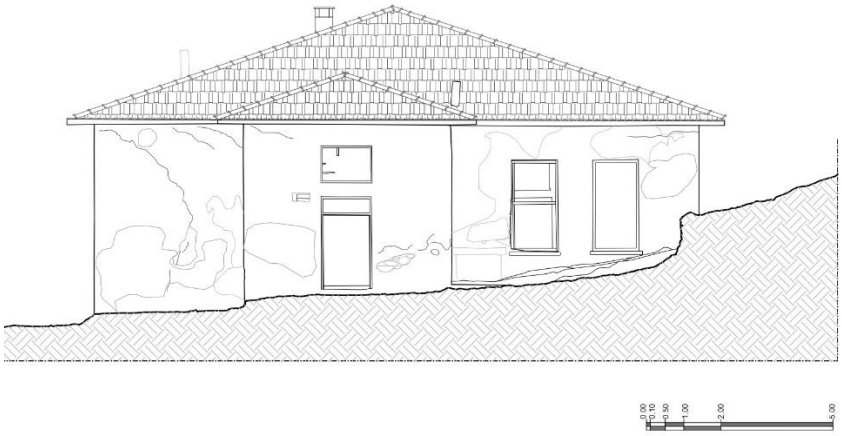
Okula batı cephesinde yer alan cepheden taşıntılı kütlenin ortasındaki dikdörtgen açıklıktan girilmektedir (Fotoğraf 7, Şekil 3). Demir doğrama çerçevesi bulunan açıklığın kapı kanatları mevcut değildir. Üzerinde enine dikdörtgen biçimli bir pencere açıklığı

vardır. Kalan parçalardan açıklığın kayıtlı ahşap doğramaları bulunan sabit bir pencere olduğu anlaşılabilmektedir.

Fotoğraf 7. Saip-Ambarseki İlkokulu. Batı cephesi.

Şekil 3. Saip Ambarseki Köyü. Batı cephesi.

(Tol Restorasyon Mimarlık'tan)

Giriş açıklığından doğu-batı yönlü koridora ulaşılmaktadır. Koridorun girişin bulunduğu kesimde kalan çok küçük bir bölümü dökme mozaikle kaplı iken diğer tüm yüzeyleri geometrik süslemeli karosimanlarla kaplıdır (Fotoğraf 8, Şekil 2).

Fotoğraf 8. Saip-Ambarseki İlkokulu. Doğu-batı yönlü uzanan koridor.

Koridorun kuzeyinde batıdan doğuya doğru iki oda, revak şeklinde bir balkon ve derslik olduğu anlaşılan büyük bir oda yer almaktadır. Güneyinde ise dört odaya yer verilmiştir. Batıda kalan ilki diğerlerinden daha küçüktür (Şekil 2). Bu oda mutfak olarak işlevlendirilmiş diğer üç oda derslik ve laboratuvar olarak kullanılmıştır. Odaların tümünün giriş açıklıkları profilli silmelere sahip çerçevelere sahiptir. Tüm odaların kapı kanatları sökülmüştür. Ancak menteşe kalıntılarından tek kanatlı oldukları anlaşılabilmektedir.

1962-1967 yılları arasında okulun öğrencilerinden sayın Ertan Çakıroğlu ile 1960'lı yıllarda okulun başmuallimi olan Mehmet Doğan Erakın'ın kızı Saip köyü muhtarı sayın Alev Erakın'dan aldığımız bilgilere göre batıdaki giriş açıklığının hemen solunda, kuzeybatı köşedeki ilk oda, okula ait malzemelerin bulunduğu bir depo olarak kullanılmıştır (Fotoğraf 9). Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı odanın zemini dökme mozaik kaplıdır. Batı cephesi sağır bırakılmış, kuzey cephesine üç pencere açıklığı yerleştirilmiştir. Dökme mozaik denizliklere sahip pencerelerin ahşap çerçeveleri günümüze ulaşmakla birlikte kanatları günümüze gelememiştir. Ancak kalan izler ve diğer odalardaki sağlam pencerelerden altlı üstlü dörder kanattan oluştukları anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 9. Saip-Ambarseki İlkokulu. Kuzeybatı köşede depo olarak kullanılan oda ve giriş açıklığı.

Müdür odasının doğusuna bitişik küçük oda ise öğretmenler odası olarak kullanılmıştır (Fotoğraf 10). Belgelerden ve aldığımız şifahi bilgilerden okulda genellikle iki öğretmenin görev aldığı bilinmektedir. Zemini dökme mozaik kaplı odanın kuzey duvarında iki pencere açıklığı vardır. Altlı üstlü dörder kanattan oluşan pencere kasa ve kanatları müdür odasındakilere oranla daha iyi korunmuş durumdadır.

Fotoğraf 10. Saip-Ambarseki İlkokulu. Deponun doğusundaki öğretmenler odası.

Kuzey cephesinin ortasında bulunan revak şeklinde düzenlenmiş balkona koridordan ahşap kasalı dikdörtgen bir açıklıktan girilmektedir. Girişin doğusunda, ana holün devamında üzerinde "Ne Mutlu Türküm Diyene" ve "10 Kasım 1938" yazılı bir platform mevcuttur. Okulun 1930'lu yıllarına ait bir fotoğrafında platformun özgün halini görmek mümkündür (Fotoğraf 11). Üzerinde "1881-1938 Hayatta En hakiki Mürşit İlimdir" yazılı kademeli bir platform şeklinde düzenlenmiş bir kaideye oturan bir Atatürk büstü ve hemen arkasındaki duvarda büyük bir Türk bayrağı ile bir köşede şaha kalkmış bir at üzerinde Mustafa Kemal ve diğer köşede elinde bir meşale tutan genç bir kadın resmedilmiştir. Ne yazık ki bu resim ve büst günümüze ulaşamamış sadece platform varlığını koruyabilmiştir (Fotoğraf 11).

Fotoğraf 11. Saip-Ambarseki İlkokulu Atatürk Panosu. 1930'lu yıllar ve günümüz.

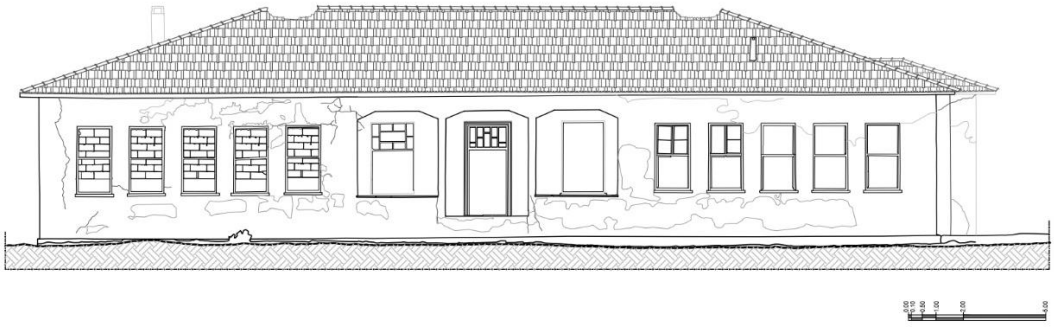

Fotoğraf 12. Saip-Ambarseki İlkokulu. Revaklı balkon ve giriş açıklığı.

Balkon girişinin kapı kanatları günümüze gelememiştir. Ancak menteşe yuvalarından çift kanatlı olduğu anlaşılmaktadır. Açıklığın üst kesiminde ahşap kayıtlarla oluşturulmuş enine dikdörtgen bir pencere vardır. Giriş açıklığının iki yanında dikdörtgen şekilli birer pencereye yer verilmiştir (Fotoğraf 12-13). Girişin doğusundaki pencerenin ahşap kasası kısmen korunmuş, batısındakinin kasası ise büyük ölçüde yok olmuştur (Şekil 4). Doğudaki pencerenin üst kesimi yatay ve dikey kayıtlara sahiptir. Alt kesimin kanatları mevcut olmamakla birlikte çerçeve üzerindeki yuvalardan üst kesim gibi yatay ve dikey kayıtlara sahip olduğu saptanabilmektedir. Girişin batısındaki pencere de benzer bir kurguda olmalıdır.

Şekil 4. Saip-Ambarseki İlkokulu. Kuzey cephe.

(Tol Restorasyon Mimarlık'tan)

Fotoğraf 13. Saip-Ambarseki İlkokulu. Kuzey cephedeki balkon.

Balkonun zemini ortada koridordakilerle aynı türde karosimanlarla kaplı, iki yanda ise şaplıdır (Fotoğraf 12). Üzeri, kuzeyde iki kolonla taşınan betonarme tavanla örtülüdür.

Kolonlar birbirine kemer görünümü verilmiş betonarme kirişlerle bağlanmıştır (Fotoğraf 13, Şekil 3). Benzer plan tipindeki proje okulların hemen hepsinde gördüğümüz revaklı balkon bölümü genellikle okulun ana giriş açıklığı olarak kullanılmıştır. Ancak Saip-Ambarseki İlkokulu'nun bulunduğu arazinin eğiminden dolayı bu bölüm bir girişten ziyade balkon olarak düzenlenmiş ve dışarıya herhangi bir merdivenle bağlanmamıştır (Fotoğraf 13).

Fotoğraf 14. Saip-Ambarseki İlkokulu. Güneydoğu köşedeki mutfak birimi.

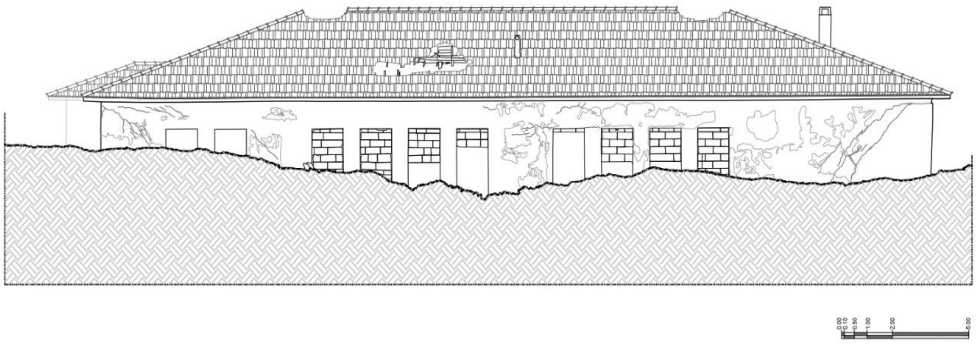
Girişteki deponun karşısında, güneybatı köşede yer alan yaklaşık kare şeklindeki birim mutfak olarak düzenlenmiştir (Fotoğraf 14). Zemini karo mozaik kaplı olan birimin batı ve güney cephelerinde, diğer odalardaki pencerelerle benzer kurguda ikişer pencere açıklığı bulunmaktadır. Özgünde hangi işlevle kullanıldığı tam olarak bilinmeyen birimin kuzeybatı köşesine olasılıkla 1960'lardaki onarımı sonrasında bir banko ve ocak eklenerek mutfağa dönüştürülmüş ya da mevcut mutfak yenilenmiştir.

Fotoğraf 15. Saip-Ambarseki İlkokulu. Ortadaki koridor ve sınıfların giriş açıklıkları

Yapının bu odalar dışında derslik ve laboratuvar olarak kullanılmış 4 büyük odası mevcuttur (Fotoğraf 15). Birbirine eş büyüklükte olan bu odalar muhtemelen sınıf olarak tasarlanmış ancak hepsi sınıf olarak kullanılmamıştır. 1960'lı yıllarda bu okulda öğrenin gören Alev Erakın ve Ertan Çakıroğlu'ndan aldığımız bilgilere göre okulda sadece iki öğretmen görevli olduğundan en azından bu yıllarda sadece doğudaki iki oda sınıf olarak kullanılmış, mutfağın yanındaki oda Fen bilimleri laboratuvarı olarak işlevlendirilmiş diğer oda ise boş bırakılmıştır. Çeşitli belgelerde de okuldaki öğretmen sayısının iki olarak verilmesi bu söylemleri destekler niteliktedir.

Şekil 5. Saip-Ambarseki İlkokulu. Güney cephe.

(Tol Restorasyon Mimarlık'tan)

Fotoğraf 16. Saip-Ambarseki İlkokulu. Bir dönem laboratuvar olarak kullanılan birim.

Güneydoğudaki mutfak biriminin hemen yanında bulunan ve bir dönem laboratuvar olarak kullanılan birimin zemini karo mozaikle kaplıdır ve güney duvarı üzerinde dört pencere bulunmaktadır (Fotoğraf 16). Yapının mantar üretimi için kullanıldığı dönemde bu oda ve diğer 3 dersliğin pencereleri örülerek kapatılmıştır (Şekil 5). Bu uygulama sırasında kasa ve kanatlar tamamen yok olmuştur. Odanın kuzey duvarı üzerinde, girişe yakın kesimde muhtemelen kitap rafı olarak düşünülmüş bir niş mevcuttur.

Fotoğraf 17. Saip-Ambarseki İlkokulu. Koridorun doğusundaki dersliklerin girişleri.

İlkokulun yaklaşık eş büyüklükteki derslikleri, koridorun kuzeydoğu ve güneydoğu kesiminde konumlandırılmıştır (Fotoğraf 17). Üçünün de zeminleri dökme mozaik kaplıdır. Tümünde kitap ve benzeri eşyaları koymak için kullanıldığı anlaşılan birer niş dikkati çekmektedir.

Fotoğraf 18. Saip-Ambarseki İlkokulu. Kuzeydoğu köşedeki derslik.

Kuzeydoğu köşedeki dersliğin kuzey duvarı üzerinde sonradan örülerek kapatılmış beş pencere açıklığı vardır (Fotoğraf 18). Doğu duvarı sağır bırakılmıştır. İçeride, güney duvarı üzerinde girişe yakın konumda bir niş bulunmaktadır.

Fotoğraf 19. Saip-Ambarseki İlkokulu. Güneydoğu köşedeki derslik

.

Güneydoğu köşede yer alan dersliğin doğu duvarında örülerek kapatılmış dört pencere mevcuttur (Fotoğraf 19). Güney duvarı sağır tutulmuştur. İçeride kuzey duvarı üzerinde dikdörtgen şekilli bir niş görülmektedir.

Koridorun güneydoğusunda laboratuvara bitişik konumda bulunan diğer dersliğin güney duvarında kapatılmış durumda dört pencereye yer verilmiştir. Bu dersliğin de kuzey duvarı üzerinde girişe yakın konumda bir niş dikkati çekmektedir.

Fotoğraf 20. Saip-Ambarseki İlkokulu. Laboratuvara bitişik konumdaki derslik.

Yapının kuzey batısında yer alan özgün tuvalet günümüze harap bir şekilde ulaşmıştır. Yaklaşık kare planlı, taş duvarlı ve ahşap çatılı olduğu anlaşılan tuvaletin çatısı çökmüş ve güney duvarı tamamen yıkılmıştır (Fotoğraf 21). Tavanda kullanılan ahşap kirişler devrik vaziyette halen görülebilmektedir. Olasılıkla 1970'li yıllarda özgün tuvaletin devre dışı kalmasından sonra daha doğusuna dolu tuğlalarla yeni bir tuvalet inşa edilmiştir. Bu tuvaletin yakınında olasılıkla aynı yıllara ait bir su deposu mevcuttur (Fotoğraf 22).

Fotoğraf 21. Saip-Ambarseki İlkokulu. Tuvalet yapısı.

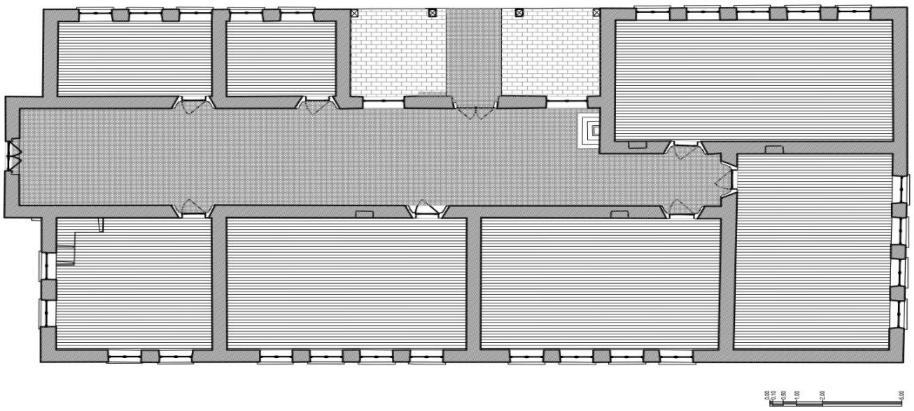
Fotoğraf 22. Saip-Ambarseki İlkokulu. Su Deposu.

3- RESTİTÜSYON ÖNERİLERİ

Saip-Ambarseki İlkokulu, plan şemasını korumakla birlikte 1960'lı yılların başında geçirdiği onarımda tavanı ve zemin kaplamaları yenilenmiştir. Diğer çağdaş okullardan elde ettiğimiz veriler ve yukarıda belirttiğimiz şifahi görüşmeler sonucunda yapının özgün tavan ve odalarının zemin döşemelerinin ahşap olduğu, ortadaki koridorun ise bugünkü gibi karosimanla kaplı olduğu öğrenilmektedir (Şekil 6).

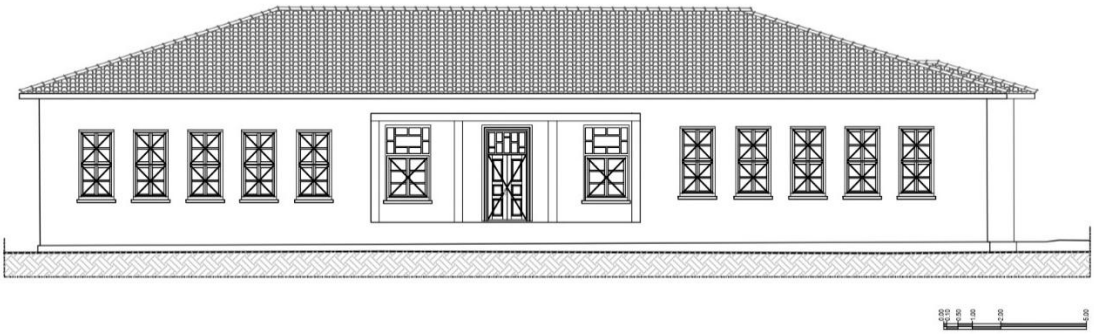
Şekil 6. Saip-Ambarseki İlkokulu. Restitüsyon planı.

(Tol Restorasyon Mimarlık'tan)

1960'lı yılların başında yapılan onarımda ahşap tavan tamamen kaldırılmış, kirişlerle taşınan betonarme tavan yapılmış ve özgündeki alaturka kiremitler yerine Marsilya tipi kiremide dönülmüştür. Aynı onarımda odaların zemininde yer alan ahşap döşemeler de sökülerek dökme mozaik ve karo mozaikle yenilenmiştir. Halen kapı eşiklerinin ahşap olması zemin döşemelerinin özgünde ahşap olduğunu doğrular niteliktedir. Güneybatı köşedeki mutfak olarak kullanılan odada yer alan mutfak tezgâhı ve davlumbaz da bu onarıma aittir. Mutfak ve bitişiğindeki laboratuvar olarak kullanılan mekânın zeminlerinin karo mozaikle kaplanmasının nedeni bu iki odanın işlevi olmalıdır.

Şekil 7. Saip-Ambarseki İlkokulu. Kuzey cephe restitüsyonu.

(Tol Restorasyon Mimarlık'tan)

1960'lı yılların başında gerçekleştirilen onarıma ilişkin en önemli soru işareti kuzey cephenin ortasında yer alan revaklı balkonun tavanı ve tabanıdır. Çağdaş ilkokulların hemen tümünde doğal olarak balkonun tavanı tüm odalarının tavanı gibi ahşap desteklerle taşınan ahşap tavandır. Bu nedenle Saip-Ambarseki İlkokulu balkon tavanı da ahşap destekli ahşap tavan olmalıdır. Günümüzde zeminin orta bölümü karosimanlar birinci

dönemdendir. Herhangi bir iz bulunmamakla birlikte şapla kaplı yan bölümler birinci dönemde doğal taş kaplı olmalıdır.

Yapının kuzeyinde bugün mevcut olan teras, 1960'lı yılların başında yapılan onarımdan hemen sonrasına ait bir fotoğrafta görülmemektedir (Fotoğraf 2). Dolayısıyla bu teras da onarımdan bir süre sonra eklenmiş olmalıdır.

Yapının tüm odaları ahşap pencere kanatlarına sahiptir. Ancak okulun işlevini yitirdiği 2006 yılından sonra bir süre mantar üretim tesisi olarak kullanıldığı ve bu süreçte bazı odalardaki ahşap kanatlar sökülmüş, pencereler örülerek kapatılmıştır.

4. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Çalışma kapsamında incelediğimiz Saip-Ambarseki İlkokulu erken Cumhuriyet döneminden günümüze ulaşabilen eğitim yapılarındandır. Bu dönem inşa edilecek modern okul yapılarının belli bir standardı yakalaması amacıyla tüm projelerin Maarif Vekâleti tarafından üretilmesi düşünülmüş ve bu amaçla bir İnşaat Bürosu kurularak başına hükümetin daveti ile mimar Ernst Egli getirilmiştir (Kul, 2016, s. 69). Ele alınan yapılar bir derslikli birleştirilmiş sınıflar, üç derslikli sınıflar ve beş derslikli sınıflar olmak üzere üç ana plan tipi olarak tasarlanmış ve inşa malzemesi olarak taş, ahşap veya kerpiç kullanılması öngörülmüştür. Nüfusu görece az olan köyler için tek derslikli sınıflar düşünülürken, üç derslikli sınıflar daha kalabalık köylerde, beş derslikli sınıflar ise kasaba ve şehirlerde tercih edilmiştir (Dere ve Oral, 2020, s. 275). Sınıf başına azami altmış öğrenci hesabıyla tasarlanan bu yapılarda öğretmenler için ayrı oturma odaları ve küçük bir mutfak da bulunabilmektedir. Maarif Vekâleti, gerçekleştirilen bu tip proje okullarının Cumhuriyet ideolojisinin bir sembolü olarak köyün her yerinden görünecek bir tepe üzerinde inşa edilmesini tercih etmektedir (Şekil 1) (Bozdoğan, 2002, s.106,108).

Eğitim politikalarının uygulandığı önemli alanlardan biri olan İzmir ve çevresinde de hem kentsel hem de kırsal alanlarda çok sayıda okul yapısı inşa edilmiştir (Kul, 2010). İzmir'de ilkokul eğitim planı 1926 yılında hazırlanmış (Tutsak, 2002, s, 251), 1920'lerin sonundan başlayarak 1930'lar boyunca vali Kazım Dirik'in çabalarıyla ve halkla birlikte geniş çaplı bir okul inşa hareketi başlamıştır (Kul, 2010, s.106). Cumhuriyet'in ilk yıllarında 1926-1935 arasında İzmir valiliği yapan Kazım Dirik'in bürokrasinin dışında en fazla önem verdiği konulardan biri eğitim olmuş ve valiliği sırasında İzmir ve çevresinde 300 den fazla okul inşa edilmiştir (Tabak, 2008, s. 157; Tutsak, 2002, s. 289; Kul, 2012, s. 270). Dirik'e göre *(okullar) Cumhuriyeti Türk toprağında ebedileştirecek perçinlerdir. Her mektep inkılabın sökülmez, gevşemez bir vidasıdır* (Sadettin, 1932, s. 2). Köy okullarının inşasında projeler devlet tarafından hazırlanmakla birlikte mevcut iş gücü ve maddi desteğin yerel halk tarafından karşılanacağı bir örgütlenme modeli tercih edilmiş ve uygulamada zorluk çekilmemesi için basit, ucuz fakat sağlam inşa teknikleri uygulanmıştır. Bu dönem İzmir'deki okullar büyük ölçüde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı

İnşaat Dairesi tarafından tasarlanan projeler dahilinde inşa edilmekle birlikte bazı örnekler sadece bu bölgede karşımıza çıkmaktadır (Kul, 2010, s.111).

Saip-Ambarseki Köyü İlkokulu 1931-1935 yılları arasında inşa edilmiş doğu-batı yönlü dikdörtgen planlı bir yapıdır. Plan şeması İzmir Valisi Kazım Dirik döneminin yörede uygulanan tip projelerindendir. Nurşen Kul'un araştırmasında İzmir'de inşa edilen okulların büyük çoğunluğunun Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı İnşaat Dairesi tarafından hazırlanan prototip projeleri takip ettiği, bu projelerin bir kısmı tüm ülke genelinde uygulanan örnekler iken, bazı prototip projeler yerel olduğu ve sadece İzmir'de veya Bölge'de uygulandığı vurgulanmaktadır (Kul, 2010, s. 111). Saip Köyü İlkokulu ile aynı yıllarda inşa edilen Pınarbaşı İlk Mektebi (1932-33) (Kul, 2010, s.134), Kadifekale İnkılap İlkokulu (1933) (Kul, 2010, s.139), Narlıdere Oğuzhan İlkokulu (1933) (Kul, 2010, s.141), Ödemiş Üç Eylül İlkokulu (1937), (Kul, 2010, s. 143), Ödemiş-Bademli Şükrü Saraçoğlu İlköğretim Okulu (1935) (Kul, 2010, s. 145) ve İzmir-Işıkkent İlkokulu (1931-33) (Kul, 2010, s. 132). aynı plan şemasına sahip yapılardır. Saip-Ambarseki Köyü İlkokulu plan bakımından yukarıda saydığımız örneklerin birebir aynısı olmakla birlikte konumu ve yerleşimle ilişkisi nedeniyle giriş cephesi batı cephesi olarak düzenlenmiştir (Fotoğraf 7, Şekil 3). Diğer okullarda uzun cephenin ortasına konumlanan revaklı ana giriş tasarımı Saip-Ambarseki İlkokulunda arazideki yoğun eğim nedeniyle sadece balkon olarak kullanılmıştır (Şekil 4).

Erken Cumhuriyet döneminin eğitim seferberliği kapsamında inşa edilen ilkokul yapılarından biri olan Saip-Ambarseki Köyü İlkokulu, köy okullarının kapatılması nedeniyle birçok çağdaşı ile aynı kaderi paylaşarak terk edilmiş ve farklı işlevlerden kaynaklanan olumsuz müdahalelere maruz kalmıştır. Kent merkezinde yer aldığı için işlevini sürdürebilenler de çeşitli müdahalelerle özgünlüklerini kısmen yitirmişlerdir. Nitekim Saip-Ambarseki Köyü İlkokulu da 2006 yılında terk edilerek bir süre mantar üretim tesisi olarak kullanılmış, 2022 yılında yerel aktörlerin girişimiyle taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenerek koruma altına alınmıştır. Cumhuriyetin kuruluş sürecine tanıklık eden bu simge yapıların gerek dönemin mimarlık üslubunu yansıtan tasarımları gerekse anı değerleri açılarından korunarak geleceğe aktarılmaları büyük önem taşımaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarların herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

Anadolu Gazetesi 27 Teşrin-i evvel 1931, 3.
Anadolu Gazetesi 15 Kanun-u Evvel 1931, 5.
Anadolu Gazetesi, 29 Nisan 1932, 2.
Aslanoğlu, İ. (2001). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*. Ankara. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
Aslanoğlu, İ. (2010). 1930'lar Türk Mimarisinde Erken Modernizm. *Cumhuriyet'in Mekânları Zamanları İnsanları*, Der. E. A. Argut- B. İmamoğlu. Ankara. Dipnot Yayınları.
Bozdoğan, S. (2002). *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*. İstanbul. Metis Yayınları.
Dere, M.E. ve Oral, M. (2020). Erken Cumhuriyet Döneminde Ernst Arnold Egli'nin Köy İlkmektep Planları ve Eğitimin Önemi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 47, 252-277.
Kul, F.N. (2010). *A New Approach for Defining the Conservation Status of Early Republican Architecture, Case Study: Primary School Buildings in İzmir*, (Doktora tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/
Kul F. N. (2011). Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binaları. *Mimarlık*. 360, 66-71.
Kul F. N. (2012). Primary Schools of İzmir (1923-1950). METU JFA 2012/2, 259-284.
Kul F. N. (2016). Ernst A. Egli ve "Yeni İlkokul Modelleri". *Mimarlık*. 388, 67-71.
Opçin, N. (1943-1944). *Karaburun Monoğrafyası*, (Mezuniyet tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, İstanbul).
Sadettin, R. (1932). İzmir Valisi Kâzım Paşanın Köyleri. *Fikirler*, C. 4, S. 77, 2.
Tabak, K. (1964-1965). *Karaburun İlçesi Monografyası*. (Mezuniyet tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü İstanbul).
Tabak, S. (2008). *Kazım Dirik Paşa (Askeri, Mülki Hayatı ve Şahsiyeti)*. Çorum. Karadeniz Araştırmaları Merkezi.
Tutsak, S. (2002). *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*. Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları.